

DOI: <https://doi.org/10.28925/2519-4135.2024.47>

УДК 7.730(045)

Юрій Кіндратович СИДОРУК,

кандидат технічних наук,

Київ, Україна,

ORCID: 0009-0004-3476-1745,

e-mail: sydoruk_@ukr.net

Тетяна Семенівна СИДОРУК,

вчитель вищої категорії,

Київський державний художній ліцей імені Т.Г.Шевченка,

Київ, Україна,

ORCID: 0009-0000-7284-2993,

e-mail: sydoruk_@ukr.net

ПАМ'ЯТНИК Т. Г. ШЕВЧЕНКУ В М. ІРПІНЬ: ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ

Анотація. Стаття присвчена пам'ятнику Тарасу Шевченку в м. Ірпінь роботи О. Сидорука та Б. Крилова (2017 р.). Тарас Григорович Шевченко – постать, яка вже давно в історії людства стала символом не лише геніальності, а й мужності, нескореності, надзвичайної чутливості до людського горя і страждань, великої любові до людей. Це чи не найбільше шанована постать у сучасній Україні та далеко за її межами. Секрет такої глибокої шани цієї незвичайної людини, що вийшла з народних глибин, його унікальність у тому, що в творах Шевченка в концентрованому вигляді втілилася душа українського народу, пристрасна любов до рідної землі – неньки України. Велич Тараса Григоровича, його значення в боротьбі за волю, за людську гідність, для розвитку культури, для виховання людяності яскраво висвітлена в спогадах

багатьох його сучасників та в висловлюваннях інших видатних діячів культури. Відомо, що серед діячів культури світу найбільше пам'ятників має саме Т. Г. Шевченко. Природно, що значна частина їх знаходиться в Україні. Кількість громад населених пунктів, які бажають мати образ Тараса Григоровича, постійно зростає навіть зараз, особливо після того, як Україна здобула незалежність. Такою громадою стали і мешканці міста Ірпеня на Київщині, де в серпні 2017 р. на центральній площі, перед приміщенням міської ради з'явився монумент (скульптурний комплекс) на честь генія поета і художника Тараса Григоровича Шевченка. Мета даної статті – пригорнути увагу до одного з найбільш вдалих нових пам'ятників Тарасу Шевченку на території України.

Робота О. Сидорука та Б. Крилова, як і всі попередні твори митців, відрізняється від існуючих на цю тему глибиною задуму, оригінальністю, майстерністю виконання і за всіма характеристиками відповідає особі, якій створюється пам'ятник. Стаття містить характеристикку загальної концепції пам'ятника, опис та трактування всіх основних деталей композиції.

Ключові слова: Тарас Шевченко, Ірпінь, пам'ятник, Шевченкіана, постамент, образ, бронза, скульптура

Вступ. Тарас Григорович Шевченко – це постать, яка вже давно в історії людства стала символом не лише геніальності, а й мужності, нескореності, надзвичайної чутливості до людського горя і страждань, великої любові до людей. Це чи не найбільше шанована постать у сучасній Україні та далеко за її межами. Секрет такої глибокої шани цієї незвичайної людини, що вийшла з народних глибин, його унікальність у тому, що в творах Шевченка в концентрованому вигляді втілилася душа українського народу, пристрасна любов до рідної землі – неньки України.

Велич Тараса Григоровича, його значення в боротьбі за волю, за людську гідність, для розвитку культури, для виховання людяності яскраво висвітлена в спогадах багатьох його сучасників та в висловлюваннях інших видатних діячів культури. Приведемо лише де-які з них:

«Шевченко не був лише виразником народних дум та надій. Він ніби зосередив у собі духовні якості українського народу – його міць, силу, світлий розум, його добре серце, мужність, волю та наполегливість...

«... вірші Шевченка – вираз загальних накопівлених сліз: не він плаче про Україну – вона сама плаче його голосом».

«Шевченко в один і той же час і найповніший представник народу, і вождь його на шляху добра, і кращий поет цивілізованої суспільності».

«Малярська та графічна спадщина Тараса Григоровича Шевченка – одна з найдорогоцінніших надбань українського народу» [3].

Чи може бути вищою оцінка особистості у визначенні її ролі в суспільстві? Скільки б сторіч не пройшло, а геній Шевченка завжди буде залишатися актуальним і сучасним. Люди будуть звертатися до Шевченка, щоб навчитися з усією глибиною душі сприймати красу рідної природи, відчувати щире любов до рідної землі – батьківщини, до самої близької людини до рідної неньки, до людей взагалі, навчитися ненавидіти брехню, блюзнірство, тих, хто обирає свій народ, а також тих, що «... на край світа зазирає чи нема країни, щоб загарбать ...» та активно, як Шевченко, боротися за волю і правду, за людську гідність.

Про значення Шевченка для нашого суспільства влучно сказав П. А. Грабовський, за думкою якого, один лише спогад про подібних людей здатний звеличити і облагородити нашу душу... Без таких людей давним-давно

зачерствіло б людське серце і заглохла б нива життя. Нехай же їх образ завжди живе і сяє перед нами в нетлінному вінці духовної краси і привабливості.

Саме тому українці хочуть бачити образ Тараса Григоровича в кожному місті і селі, бо створений майстерно, з любов'ю, він завжди буде нагадувати про велич духу, чесність, самовідданість, про життєву силу правди і безмежної любові.

Постановка проблеми. Відомо, що серед діячів культури світу найбільше пам'ятників має Т. Г. Шевченко. Природно, що значна частина їх знаходиться в Україні. Та, незважаючи на це, кількість громад населених пунктів, які бажають мати образ Тараса Григоровича, постійно зростає, особливо після того, як Україна здобула незалежність. Такою громадою стали і мешканці міста Ірпеня на Київщині, де в серпні 2017 р. на центральній площі, перед приміщенням міської ради з'явився монумент (скульптурний комплекс) на честь генія поета і художника Тараса Григоровича Шевченка (рис. 1).

*Рис. 1. Пам'ятник Тарасу Шевченку у м. Ірпінь.
О. Сидорук, Б. Крилов. 2017 р.*

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Бібліографія питання доволі розлога, бо вміщає праці, присвячені пам'ятникам українському поетові, яких по всьому світі існує багато тисяч. Є дослідження, що висвітлюють окремі пам'ятки, і розвідки, в яких вміщено аналіз образів Кобзаря якогось окремого міста, регіону [1] чи країни, як, наприклад, Харкова [4; 7] чи Івано-Франківська [2]. Але значна кількість цих образів, їх величезне значення для культури все одно залишає багато прикладів з образного ряду металеве-кам'яної Шевченкіани поза детальною увагою. Не є виключенням і пам'ятник у м. Ірпінь, відкритий у 2017 р.

Тому **мета** даної статті – пригорнути увагу до одного з найбільш вдалих нових пам'ятників Тарасу Шевченку на території України.

Результати. Робота О. Сидорука та Б. Крилова, як і всі попередні їх твори, відрізняється від існуючих на цю тему глибиною задуму, оригінальністю, майстерністю виконання і за всіма характеристиками відповідає особі, якій створюється пам'ятник. Автори відмовились слідувати загальноприйнятим шляхом і зображувати поета старим, втомленим, виснаженим, яким він був в кінці свого життя і показали Шевченка молодим, захопленим, сповненим мрій і сподівань таким, яким він дійсно був у молоді роки. Кияни, друзі і знайомі за академією знали Шевченка не лише як геніального художника і поета, що відкрив світові душу України, а й як цікаву людину, великого гумориста, що любив розповідати гумористичні історії та анекдоти, автором яких нерідко був сам поет. Ось що про нього згадує М. І. Костомаров: «Бесіда з Шевченком ніколи не могла навести нудьгу і була надзвичайно приємна: він умів до речі жартувати, гострити, потішати співрозмовників веселими оповіданнями і ніколи майже в суспільстві знайомих не виявляв тієї меланхолійної властивості, якою пройнято

багато його віршів» [6]. Тарас любив модно одягатися, навіть із претензією на франтівство, тобто він жив (принаймні в молодості) повним насиченим життям. Про пору своє молодості сам Шевченко писав: «... щасливий час!», а про свою «віру і надію» - « ... вона була колись чиста і непорочна, як дитяточко, взяте з купелі, чистая і кріпкая, як той самоцвіт камінь одшліфований» [6]. Він вільний, вчиться живопису у знаменитого К. Брюлова, має багато впливових друзів, які підтримують його в житті і в невсипущій праці на живописній і поетичній ниві, має неабиякий авторитет не лише в Україні, а й серед передової інтелігенції Санкт-Петербурга. Вже написані поетичні твори: «Причинна», «На вічну пам'ять Котляревському», «Катерина», «Перебендя», «Тарасова ніч» та багато інших; живописні: «Смерть Богдана Хмельницького», «Портрет Є.П. Гребінки», «Циганка-ворожка», «Одалиска», «Марія», «Сон бабусі і онуки», «Катерина»; народжені ескізи та начерки до творів: «Утоплена», «Хлопчик із собакою», «Нарцис», начерки до картини «Смерть Мазепи», але в задумах уже такі шедеври, як: «Селянська родина», «На пасіці», «Судна рада», «Дари в «Чигрині», «Старости» та знамениті серії «Живописна Україна» і «Блудний Син».

Основна частина скульптурного комплексу, фігура молодого Шевченка, подана не статично, як у більшості пам'ятників. Поет наче застиг у ривку. Він весь у русі – робить перший рішучий крок у своє майбутнє. Вираз обличчя натхненний. Стрункий юнак одягнений за тогочасною модою. На ньому фрак, жилетка, на шиї великий бант. Волосся розкуйовджене легким вітерцем. Поли фрака елегантно відкинуті чи тим самим вітерцем, чи різким рухом, що додає динамізму фігурі поета. Тарас натхненний, енергійний і рішучий. У правиці – пензель, ліва відхилена в бік. Це поза живописця в важливий робочий момент. Він наче творить картину свого життя, наніс

важливий мазок і зробив крок назад, аби перекоонатися, що досяг бажаної мети.

Зображуючи Шевченка таким, автори прагнули показати його як людину – геніальну, але людину, та розкрити чарівний внутрішній світ, що криється в його творах, сповнених не лише вибуховою емоцією, а й не аби-якою енергією – енергією душі.

*Рис. 2. Пам'ятник Тарасу Шевченку у м. Ірпінь.
О. Сидорук, Б. Крилов. 2017 р.*

У скульптурному комплексі Шевченко розкритий скоріше як живописець, ніж поет. Про це свідчить і контур палітри, на фоні якої розташована фігура Тараса, і його поза (рис. 2). Адже в цей період він дійсно більше уваги приділяв живопису, бо саме вчився цьому мистецтву у К. Брюлова в Академії художеств.

Відомо, що малювати Шевченко почав значно раніше, ніж писати поезії. Ще в ранньому дитинстві малий Тарас використовував будь-яку можливість, щоб зайнятися улюбленою справою. Інструментами тоді були крейда та

вуглинка, а замість паперу – стіни будинку, долівка, стіл, лава та навіть призьба. Його перший високопрофесійний малярський твір «Погруддя жінки», датований самим Шевченком 1830 р., коли Тарасу виповнилося (а може ще й ні), лише 16 років. Це цілком самостійний твір, бо в цей час Тарас не мав жодних консультацій фахівців. А загалом відомо (опубліковано в повному зібранні) понад 825 творів: акварелей, офортів, сепій, олій та начерків олівцем, описаних за оригіналами, та 278 не знайдених, але відомих за архівними документами, літературними та іншими джерелами [3]. Це надзвичайно цінний культурний скарб нашої держави та, на жаль, він менше відомий українському загалу, ніж літературні твори Шевченка.

Пам'ятник такій людині, як Тарас Григорович Шевченко, у вигляді однієї фігури поета не виконає свого інформативного й мистецького призначення, бо він не принесе багато емоцій і спогадів про глибокі художні і поетичні твори цієї геніальної людини та не надасть інформації про ставлення до нього сучасного суспільства. Його фігура має бути в ореолі слави та його глибоко емоційної і змістовної творчості. Тому скульптори зобразили фігуру Шевченка на тлі контуру палітри, розміри якої дещо більші за поставть поета. Цей елемент скульптурного комплексу виконує дві ролі – він підкреслює, що перед нами художник, разом із тим є основою тла в формі особливого вінка, що обрамлює фігуру Шевченка. Щоб не затінити, а, навпаки, задля виділення основного компоненту скульптурного комплексу, образ самого Шевченка, особливий вінок розташований на дальньому плані і, наче підсвічуючи легким творчим сяйвом, розкриває змістовну сутність основного компонента – скульптуру художника і поета.

*Рис. 3. Пам'ятник Тарасу Шевченку у м. Ірпінь.
О. Сидорук, Б. Крилов. 2017 р. Деталь. Вінок.*

У нижній частині особливого вінка, біля підніжжя маестро, огортаючи частину постаменту і нижню частину контуру палітри, квіти: соняшники, мальви, колоски пшениці та інші, що ростуть в Україні і, певною мірою, є її символами (рис. 3). Це данина шани і любові українського народу великому художнику і поету. На дальньому плані подана хатина в селі Кирилівці, в якій народився Тарас Григорович і про яку з сумом згадує в творі «Якби ви знали паничі ...»

*За що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм.
Я в хаті мучився колись
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози.*

Скульптурний варіант хатини відтворено за малюнком Т. Г. Шевченка, виконаного олівцем в 1843 р.

*Рис. 4. Пам'ятник Тарасу Шевченку у м. Ірпінь.
О. Сидорук, Б. Крилов. 2017 р. Деталь. Герої творів Кобзаря*

Вище розташовані герої живописних та поетичних творів Шевченка: «Циганка-ворожка», «Катерина», «Перебендя». Всі вони герої його ранніх творів, що з'явилися коли поету ще не виповнилося і 30 років і тому вдало гармонізуються з молодою фігурою Шевченка (рис. 4-5).

«Циганка-ворожка» – акварель, написана в 1841 р, один із ранніх творів Тараса Григоровича і вважається попередницею «Катерини». Циганка ворожить українській дівчині, її обличчя, одяг, вбрання голови, як і вся зовнішність, мають цілком український характер.

*Рис. 4. Пам'ятник Тарасу Шевченку у м. Ірпінь.
О. Сидорук, Б. Крилов. 2017 р. Деталь. Герої творів Кобзаря*

*Перебендя старий, сліпий, -
Хто його не знає?
Він усюди вештається
Та на кобзі грає*

Картина «Катерина» – перше велике полотно Шевченка – з'явилося в 1842 р. Її часто сприймають, як автоілюстрацію до однойменної поеми. Але зміст і значення цієї картини виходить за рамки ілюстрації. Це самостійний твір, хоча ідейно і пов'язаний із поемою. Сам художник у листі до Г.С. Тарновського так описує свою картину «Я намалював Катерину в той час, як вона попрощалася з своїм москаликом і вертається в село, у царині під куренем дідусь сидить, ложечки собі струже й сумно дивиться на Катерину, а вона сердешна тіль не плаче та підіймає передню червону

запашчину, бо вже знаєте, трошки тес... а москаль дере собі за своїми тільки курява ляга – собачка ще поганенька доганя його та ніби гавкає. По однім боці могила, на могилі вітряк, а там уже степ тільки мріє. Отака моя Катерина» [3].

*Рис. 4. Пам'ятник Тарасу Шевченку у м. Ірпінь.
О. Сидорук, Б. Крилов. 2017 р. Деталь*

Очевидно, що Шевченко-художник і Шевченко-поет тісно зв'язані між собою, бо надзвичайна образність поетичних творів тісно перегукується з його живописом. Картина – це застигла прекрасна мить, яка в поетичному творі оживає, набуває динамізму.

Важлива деталь – птахи (чи то лелеченьки, чи журавлі) (рис. 6), розташовані на дальньому плані над головою Тараса. Їх розмір і місце вибрані так, що створюється враження ідейно символічного продовження в них самого Шевченка, його бентежної душі, яка лине над землею, шукаючи правди, щастя, любові або хоча б затишку, а може, це – обереги, які послав йому Всевишній. Даний елемент має таке важливе інформаційне, естетичне і, відповідно, емоційне значення, що неможливо уявити собі твір без цих крилатих символів свободи духу і динамічного

пориву, які змушують замислитись над плином часу та значенням миттєвості.

Скульптура Шевченка і тло розділені також кольором. Колір скульптури Тараса Григоровича світло-золотавий, колір контору палітри темніший, коричневий із золотинкою, інші елементи умовного вінка мають колір окисленої від часу бронзи – темний, місцями – з голубизною.

Застосування кольорів при виділенні різних компонентів скульптурного комплексу теж має велике інформативне й естетичне значення, що суттєво відрізняє даний твір від існуючих і є надбанням авторів. Золотавий, світліший ніж інші компоненти комплексу, колір скульптури Шевченка робить її виразнішою на темнішому тлі і надає враження живої світлої душою людини. Колір окисленої від часу бронзи деталей особливого вінка відсуває цю частину комплексу на дальній план не тільки в просторі, а й в часі, підкреслюючи – це вже позаду, це минуле, а думка митця вже лине в майбутнє.

Постамент скульптурного комплексу виготовлений із рожевого граніту у формі пірамідально наростаючої спіралі. Висота його невелика, що гармонізується з навколишнім архітектурним простором. Разом із тим, його (постамент) можна розглядати як інформативну деталь, тобто як доріжку творчого шляху ще молодого Тараса: він вже піднявся на певну, але ще на невелику, висоту та попереду значно більша висота і значно кругіший підйом. На постаменті вибито підпис Шевченка, який можна розглядати як згоду з такою трактовкою пам'ятника, що він і затвердив своїм підписом.

Висновки. Загальна оцінка, безумовно, унікального твору, скульптурного комплексу на честь геніального поета і художника, символу українства та його одвічної боротьби за свободу Т. Г. Шевченка влучно дана однією з глядачок:

«Пам'ятник в Ірпені – це поема про Тараса Григоровича Шевченка, виражена засобами скульптури». «Пам'ятник Тарасу Шевченку в Ірпені, на нашу думку, не просто один з найкращих пам'ятників Шевченку, а, взагалі, один з найкращих пам'ятників в Україні. Це не просто чоловік на постаменті, а складна скульптурна композиція з глибоким змістом», відмічали глядачі. Мирослав Олійник на сторінках джерела «ZeFt – пам'ятники України», зазначав: «На моє глибоке переконання пам'ятник Т.Г. Шевченку в Ірпені є найвеличнішим не тільки в Україні, але й у всьому світі. Подяка талановитим авторам і всім причетним до встановлення пам'ятника».

То, ж привітаємо авторів з цим великим досягненням, а мешканців Ірпіня і всіх громадян України – з придбанням унікального художнього твору.

Список використаних джерел

1. Гаврилів Б., Гаврилів М. Пам'ятники історії та культури Івано-Франківщини. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 77 с.
2. Грабовецький В., Грабовецький С. Скульптурна Шевченкіана Прикарпаття: Путівник. Івано-Франківськ: Облполіграфвидав, 1989. 24 с.
3. Тарас Шевченко-художник. Дослідження, розвідки, публікації. Київ: Мистецтво, 1963. 222 с.
4. Чернова М. Пам'ятник Т. Г. Шевченку в Харкові. Харків: Прапор, 1984. 21 с.
5. Шевченко Т. Кобзар. Київ: Дніпро, 1989. 622 с.
6. Шевченко Т. Біографія. Київ: Наукова думка, 1984. 560 с.
7. Пам'ятник Т. Г. Шевченкові в Харкові. Шевченківський словник. Т. 2. Київ: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1977. С. 78.

Yuriy K. SYDORUK,
PhD in Technycal Sciences,
Kyiv, Ukraine,
ORCID: 0009-0004-3476-1745,
e-mail: sydoruk_@ukr.net

Tetiana S. SYDORUK,
Teacher of the highest category,
T.G.Shevchenko Kyiv State Art Liceum,
Kyiv, Ukraine,
ORCID: 0009-0000-7284-2993,
e-mail: sydoruk_@ukr.net

MONUMENT TO T. H. SHEVCHENKO IN IRPIN: TO THE HISTORY OF CREATION

Abstract. The article is dedicated to the monument to Taras Shevchenko in Irpin by O. Sydoruk and B. Krylov (2017). Taras Hryhorovych Shevchenko is a figure who long ago in the history of mankind became a symbol not only of genius, but also of courage, indomitability, extreme sensitivity to human grief and suffering, great love for people. This is perhaps the most respected figure in modern Ukraine and far beyond its borders. The secret of such deep respect for this unusual person who emerged from the depths of the people, his uniqueness lies in the fact that in Shevchenko's works, the soul of the Ukrainian people, passionate love for the native land – the motherland of Ukraine was embodied in a concentrated form. The greatness of Taras Hryhorovych, his importance in the struggle for freedom, for human dignity, for the development of culture, for the education of humanity is vividly highlighted in the memories of many of his contemporaries and in the statements of other prominent cultural figures. It is known that T.G. Shevchenko has

the most monuments among the cultural figures of the world. Naturally, a significant part of them is located in Ukraine. The number of local communities wishing to have an image of Taras Hryhorovych is constantly growing even now, especially after Ukraine gained independence. The residents of the city of Irpen in the Kyiv region became such a community, where in August 2017 a monument (sculptural complex) appeared in the central square, in front of the city council building, in honor of the genius of the poet and artist Taras Hryhorovych Shevchenko. The purpose of this article is to draw attention to one of the most successful new monuments to Taras Shevchenko in Ukraine.

The work of O. Sydoruk and B. Krylov, like all the previous works of the artists, differs from the existing works on this topic by the depth of the idea, originality, skillful execution and in all its characteristics corresponds to the person for whom the monument is being created. The article contains a description of the general concept of the monument, a description and interpretation of all the main details of the composition.

Key words: Taras Shevchenko, Irpin, monument, Shevchenkiana, pedestal, image, bronze, sculpture

References

1. Havryliv, B., Havryliv, M. Pam'yatnyky istoriyi ta kul'tury Ivano-Frankivshchyn (2013) [Monuments of history and culture of Ivano-Frankivsk region]. Ivano-Frankivs'k: Prykarpats'kyy natsional'nyy universytet imeni Vasylya Stefanyka [in Ukrainian].
2. Hrabovets'kyy, V., Hrabovets'kyy, S. (1989). Skul'pturna Shevchenkiana Prykarpattya: Putivnyk [Sculpture of Shevchenkian Prykarpattia: Guide]. Ivano-Frankivs'k: Oblpolihrafvydav [in Ukrainian].

3. Taras Shevchenko-khudozhnyk (1963) [Taras Shevchenko, artist]. Doslidzhennya, rozvidky, publikatsiyi. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].
4. Chernova, M. (1984). Pam'yatnyk T.H. Shevchenku v Kharkovi [Monument to T. G. Shevchenko in Kharkiv]. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].
5. Shevchenko, T. (1989). Kobzar [Kobzar]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
6. Shevchenko, T. Biohrafiya (1984) [Biography]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
7. Pam'yatnyk T.H. Shevchenkovi v Kharkovi (1977) [Monument to T. G. Shevchenko in Kharkiv]. Shevchenkivs'kyy slovnyk, 2. Kyiv: Holovna redaktsiya Ukrayins'koyi Radyans'koyi Entsyklopediyi [in Ukrainian].